

HONGERDOEKEN OPNIEUW ONTDEKT

Ze dagen ons uit tot een eigen antwoord, dat zich oriënteert aan de Schrift en vorm krijgt in het concrete leven

Een aantal maanden geleden riep de Acht Mei Beweging haar achterban op om, mede ter voorbereiding op de komende manifestatie in Zwolle (9 mei a.s.), haar "geloofsbrieven" te schrijven, en wel in de vorm van zelfgemaakte kleurige doeken. Via deze "geloofsbrieven" wil men de basis zelf aan het woord laten komen tijdens de manifestatie. Het gehele project is er nl. op gericht, aan de basis een proces op gang te brengen van bezinning, gesprek en creativiteit.

Het initiatief van de Acht Mei Beweging kan een kentering betekenen in de zich snel verbreidende "hongerdoekencultuur", waarin tot nu toe eigenlijk alleen maar sprake is van éénrichtingsverkeer: van Derde Wereld naar West-Europa.

Oude traditie herontdekt

Op woensdag in de Goede Week viel in vroeger tijden het tussen priesterkoor en kerschip opgehangen "vastengordijn" (naar beweerd wordt onder luid geraas om de aardbeving bij de dood van Jezus te symboliseren), wanneer tijdens de completen de woorden uit het Lucas-evangelie werden gezongen: "En het voorhangsel van de tempel scheurde middendoor" (Lk 23,45). Een laatste restant van deze traditie was in onze dagen - op Witte Donderdag - de plechtige onthulling van beelden en voorwerpen in de kerk, welke tijdens de vasten waren bedekt; een liturgisch gebruik dat sinds Vaticanum 11 is verdwenen; het enige overblijfsel dat we nog kennen is een bescheiden bedekking van het kruisbeeld in de vastentijd.

Een oud, middeleeuws liturgisch gebruik is in katechese en liturgie van de vastentijd de laatste jaren weer in zwang geraakt: het hongerdoek.

De traditie van het hongerdoek, die haar oorsprong vond in de vroege Middeleeuwen en zich uitbreidde over vrijwel het gehele Westeuropese continent, verdween mede onder invloed van het Concilie van Trente (1545-1563) - waar er voor gepleit werd het zicht van de gelovigen op het hoogaltaar te bevorderen nagenoeg geheel. Het gebruik ontstond toen men zocht naar een "veraanschouwelijking" van de kerkelijke boetediscipline, in een tijd waarin men de excommunicatie van zondaars aan het begin van de vasten niet of nauwelijks meer kende. Het zogeheten "vastengordijn" moet dan ook in verband worden gebracht met de opvatting van de Middeleeuwse christen onwaardig te zijn om het altaar te naderen, en met de uitbanning van de mens uit het paradijs, na de zondeval. Bovendien speelde ook de aarzeling mee van de middeleeuwse gelovige om de geheiligde ruimte van het priesterkoor te betreden, een aarzeling die ook te maken had met het verlangen eerder te zien dan te naderen. De gotische beeldenrijkdom en de behoefte aan visuele presentatie van ideeën en mysteries bleef ook voor het vastengordijn niet zonder gevolgen. Men ging het - oorspronkelijk eenvoudig linnen doek - versieren met voorstellingen uit het lijdensverhaal. Zo ontstonden - populair gezegd - de "smartlappen". Soms gebruikte men daarvoor een of andere verfsoort of men hanteerde borduur- of ledertechnieken. Het vasten doek had dus een verhullend én openbarend karakter: kenmerkend voor het mysterieuze in iedere godsdienst. Dit blijkt ook uit de afbeeldingen op de doeken, die duidelijk verwijzen naar de mysteries die juist door het doek zelf verhuld worden. In de loop der jaren groeide uit deze honger- of vastendoeken een praktische vorm van verkondiging en katechese; een functie die ze, getuige de huidige belangstelling, tot op heden hebben weten te behouden.

Mede vanwege het feit dat zich in Duitsland nog enkele kostbare exemplaren van deze doeken bevinden, vatte de Duitse Vastenactie Misereor in 1976 het plan op om deze oude liturgische

traditie weer nieuw leven in te blazen. In dat jaar werd een eigentijds doek vanuit India gepresenteerd. Misereor knoopte op deze wijze aan bij een reeds langer bestaande, maar in de vergetelheid geraakte traditie, en gaf deze een actuele betekenis: westerse betrokkenheid bij de

noden en problemen van de Derde Wereld. Om de twee jaar is sindsdien een nieuwe doek door Misereor uitgegeven; in 1979 werd het initiatief gevolgd door Brot für die Welt, de diaconale organisatie van de Duitse Evangelische Kerk met het Peru-doek over de broodvermenigvuldiging. Brot für die Welt gaf verder in 1982 het Chilidoek uit. Momenteel zijn er, behalve deze doeken, nog twee andere beschikbaar: een uit Haïti en een uit Ethiopië. Het HKI ontwikkelde voorts een "Vastentableau" en in opdracht van de Vlaamse Vastenactie werd een modern "Bergrede-meditatiedoek" vervaardigd. Bij al deze doeken is veel begeleidend katechetisch en liturgisch materiaal ontwikkeld.

Een goed voorbeeld van het zelf vervaardigen van een "vastendoek", waaraan een aantal motieven (oproep Acht Mei Beweging, bezinning op het eigen geloven, doorbreken van eenrichtingsverkeer) ten grondslag liggen, is het initiatief van de Tilburgse Montfortparochie. In het kader van de voorbereiding op het twintig-jarig bestaan van deze parochie werden daar in de afgelopen twee maanden drie open parochie-avonden georganiseerd, waarop het eigen geloven ter sprake werd gebracht. Behalve Bisschop Bluysen en Wies Stael-Merkx, sprak op één van deze avonden Mat Vroemen, die als pastor werkt in de "zusterparochie" Perus-Sao Paolo, waarmee de Montfortgemeenschap sinds geruime tijd een band onderhoudt.

De belangrijkste thema's, welke op deze drie avonden ter sprake kwamen, worden vervolgens door een groep creatieve parochianen in beeld gebracht. Het aldus verkregen "vastendoek" zal gedurende de veertigdagentijd in de eigen kerk hangen, tezamen met het doek dat enkele tijd geleden werd geschonken door de zusters en broeders uit Perus. Wanneer het "Montfortdoek" na 9 mei weer naar Tilburg verhuist, zal het ook daar niet lang blijven hangen: de bedoeling is het eigen gemaakte doek te verzenden aan de zusterparochie in Sao Paolo. Op deze wijze kunnen de gelovige christenen van de parochie S. Rosa de Lima, zoals de zusterparochie officieel heet, zien hoe geloven in een Westeuropese gemeenschap gestalte krijgt.

Hongerdoek-katechese

Omdat een hongerdoek een visueel bindend medium is, valt er katechetisch heel wat mee te doen. Een zo mogelijk nog sterker punt is de concrete verbinding tussen geloof en leven, tussen bijbel-lezing en maatschappij opvatting, tussen volksdevotie en politiek bewustzijn. In veel gevallen vertelt het hongerdoek iets over hoe mensen elders die bijbel lezen én hoe zij in hun samenleving staan. Het Chileense hongerdoek is daar bijvoorbeeld veel sterker in dan het Ethiopische, dat meer beperkt blijft tot bijbelillustratie. Maar in de meeste gevallen voegt het doek vanuit het concrete leven van mensen elders nieuwe betekenis toe aan het bijbelverhaal of delft deze eruit op, zodat het ons in onze situatie prikkelt het bijbelverhaal te verstaan en op zijn consequenties voor het concrete leven hier en nu door te meten. Lezing van het bijbelverhaal in verbinding met een hongerdoek veronderstelt, op straffe van vervreemding, ook aan onze kant "dubbele ontsluiting": ontsluiting van de betekenis van de bijbeltekst én ontsluiting van en oriëntatie in het concrete leven.

Toch roept de huidige katechetische praktijk rondom hongerdoeken ook vragen op. Natuurlijk, het is niet altijd gemakkelijk door te dringen tot de kern van de volksdevotie en "naïeve" vor~geving, laat staan tot de concrete maatschappelijke situatie, die vaak zo anders is dan de onze. Maar even afgezien daarvan, is een hongerdoek in liturgie en katechese toch niet vaak een opstap tot bijbelse verkondiging, zonder dat er een indringende kennismaking plaatsvindt met de maatschappelijke situatie vanwaaruit het doek tot stand gekomen is? Heeft dat niet tot gevolg dat ook onze maatschappelijke situatie tijdens de verkondiging onbesproken blijft en er geen dubbele

ontsluiting plaatsvindt? Heeft dat weer niet tot gevolg dat de hongerdoek-praktijk veelal beperkt blijft tot liturgie en catechese en onvoldoende doorgetrokken wordt naar de feitelijke praktijk van de diakonie? Tegen de achtergrond van deze vragen is het initiatief van de Acht Mei Beweging om eigen "geloofsbrieven" te schrijven nog niet zo gek. Hongerdoeken van elders zijn niet bedoeld om antwoorden en handelingsmodellen over te nemen, maar om ons te prikkelen tot een eigen antwoord te komen, dat wortelt in onze eigen situatie. Een antwoord dat zich oriënteert aan bijbelverhalen en dat vorm krijgt in ons concrete leven. Een antwoord dat inspiraties uit de Schrift oppakt, dat gevierd wordt in liturgie en gedaan wordt in diakonie. Het opstellen van een eigen geloofsdok kan, als een hoge drukpan, dit proces versnellen: we worden uitgedaagd, geprikkeld door mensen elders, om tot een eigen verstaan en vormgeving van geloven te komen, afgestemd op ons leven, hier en nu.